

optyczny. Wskazano jednocześnie, iż nie wszystkie szkoły pedagogiczne w sposób kompleksowy dostarczały przyszłym nauczycielom wiedzy i umiejętności pedagogicznych, np. studia nauczycielskie nie dały oczekiwanych rezultatów w zakresie kształcenia nauczycieli. Badania naukowe potwierdziły, iż większy nacisk w tych szkołach kładziono na instrumentalne przygotowanie nauczycieli, co nie zawsze wywierało korzystne zmiany w porównaniu do poprzednich systemów kształcenia nauczycieli.

*

Otwarcie konferencji poprzedziło odsłonięcie w budynku Szkoły Podstawowej Nr 9 w Krośnie, gdzie kiedyś mieściło się Seminarium Nauczycielskie, tablicy pamiątkowej poświęconej nauczycielom, wychowankom, walczącym o niepodległość Polski na wszystkich frontach, z wiernie odtworzonym napisem:

„Widzieli z dala obiecaną ziemię,
Widzieli światła niebieskie promienie,
Do godów życia nigdy nie zasiądą
A może nawet zapomnieni będą”.

Tablicę ufundowaną w 1923 r. zniszczyli Niemcy w 1939 r., nie zachowały się żadne nazwiska, poza napisem. Uroczystego odsłonięcia tablicy dokonali Adam Zawisza – przewodniczący Okręgu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej w Krośnie oraz Jacek Sożyński, syn Rudolfa Sożyńskiego, byłego dyrektora Seminarium Nauczycielskiego i Liceum Pedagogicznego.

Uroczystość zgromadziła liczne grono nauczycieli, wychowanków zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie oraz ludzi nauki – uczestników konferencji naukowej.

Adam Krzanowski

Reformy oświatowe na ziemiach polskich XVI-XX w.

W dniach od 14 do 16 grudnia 1995 r. odbyła się w Popowie k. Serocka konferencja naukowa na ww. temat. Jej organizatorami były: Katedra Historii Oświaty i Wychowania Uniwersytetu Warszawskiego, Zakład Dziejów Oświaty Instytutu Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk i Wydział Pedagogiczny Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku. Zgromadziła ona około pięćdziesięciu naukowców i badaczy dziejów edukacji, zarówno starszego, jak i młodego pokolenia, reprezentujących wiele katedr i zakładów naukowych historii wychowania z całego kraju. Najliczniej reprezentowane były ośrodki: gdański, krakowski, warszawski i wrocławski.

Otwarcia sesji dokonał Rektor Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku – prof. dr hab. Andrzej Bartnicki. Nad sprawnym jej przebiegiem czuwały Organizatorki, Panie: prof. prof. Kalina Bartnicka i Irena Szybiak.

Przeszłość – współczesności – tymi słowami, za prof. K. Bartnicką, można określić główne przesłanie tej konferencji.

Była bowiem ona poświęcona nie tylko projektowanym i urzeczywistnianym polskim reformom szkolnym od XVI do XX wieku, ale także rozpatrywaniu stosunku do nich społeczeństwa. Wielu referatom i dyskusji towarzyszył namysł, jakie reformy szkolne przeszłości miały największe znaczenie dla współczesności?

Obrady konferencyjne odbywały się w formie sesji plenarnych i w dwóch sekcjach. Część plenarną obrad prowadzili kolejno prof. prof.: Czesław Majorek (WSP w Krakowie), Danuta

Drynda (Uniwersytet Śląski) i Renata Dutkova (Uniwersytet Jagielloński). Sekcji I, poświęconej polskim reformom szkolnym od XVI do XX wieku przewodniczył dr Kazimierz Puchowski (Uniwersytet Gdański), a sekcję II – obejmującą problemy reform szkolnych i stosunek społeczeństwa do edukacji w XX wieku, prowadził dr Krzysztof Jakubiak (WSP w Bydgoszczy). Wygłoszono 25 referatów i komunikatów z prowadzonych badań.

Referaty wygłoszone w części plenarnej obrad dotyczyły szeroko pojętej edukacji w I Rzeczypospolitej, problemów szkolnych Księstwa Warszawskiego, specyfiki spraw oświatowych w poszczególnych zaborach oraz stanu oświaty, reform szkolnych i stosunku społeczeństwa II Rzeczypospolitej wobec edukacji.

Referaty dotyczące polskich problemów edukacyjnych XVI-XVII wieku przygotowali: prof. dr hab. Andrzej Wyczański, dr Anna Kamler, *Oczekiwanie społeczeństwa staropolskiego wobec edukacji*; prof. dr hab. Tadeusz Bienkowski, *Ku szkole humanistycznej (Próby reform szkolnych w Polsce w pierwszej połowie XVI wieku)*; prof. dr hab. Lech Mokrzecki, dr Kazimierz Puchowski, *Programy szkolnictwa staropolskiego w XVI-XVII w. Kierunki zmian*; prof. dr hab. Kamilla Mrozowska, *Reformy szkolne w Polsce doby Oświecenia*; prof. dr hab. Ryszard Wołoszyński, *Nauczyciele polscy XVIII wieku wobec przemian epoki*.

Wszystkie te referaty wzajemnie się uzupełniały i dopełniały oraz rozpatrywały ówczesne problemy szkolnictwa w kontekście przemian europejskich. Nie były zresztą poświęcone wyłącznie instytucjonalnej (szkolnej) edukacji, ale także poruszały problemy wychowania i nauczania domowego. Podstawowe pytania badawcze, na które w oparciu o tradycyjne i zupełnie nowe źródła poszukiwali odpowiedzi autorzy wystąpień, dotyczyły następujących zagadnień:

- oczekiwań różnych grup społeczeństwa stanowego wobec edukacji;
- przyczyn i sposobów inwestowania rodzin szlacheckich i mieszczańskich w edukację swych synów;
- stopnia alfabetyzacji społeczeństwa polskiego (z uwzględnieniem jego rozwarstwienia) w XVI wieku;
- adaptacji i modyfikowania organizacyjnych oraz programowych wzorów zagranicznych w polskim szkolnictwie, a także polskiej specyfiki nauczania szkolnego;
- postulowanego a realizowanego programu kształcenia w poszczególnych typach szkół, w tym katolickich i protestanckich;
- kręgów społecznych inicjatorów i kierunków reform edukacyjnych.

Referaty dotyczące przemian oświatowych w Polsce XVIII wieku akcentowały inne podejście do wychowania dziecka w rodzinie i zakładach szkolnych oraz fakt, iż polskie koncepcje pedagogiczne, w odróżnieniu od zachodnich, były wynikiem krytyki zasad ustrojowych państwa. Ważne i interesujące pod względem poznawczym były ustalenia dotyczące genealogii polskiej inteligencji zawodowej – jako grupy społecznej, której prestiż i pozycja społeczna opierały się na wykształceniu, a nie na pochodzeniu. Rozpatrywany był stosunek społeczeństwa do reform oświatowych Komisji Edukacji Narodowej, a w szczególności stopień społecznej akceptacji i przyzwolenia w tym zakresie oraz problem wolności nauczyciela, w tym swobody wypowiedzi i doboru treści nauczania. Losy absolwentów Szkoły Rycerskiej oraz postawy jezuitów i pijarów wobec przemian oświatowych XVIII wieku, a także funkcje spełniane przez KEN w zamierzeniu ich twórców i egzekucja ich postanowień, to były kolejne problemy występujące w referatach i bardzo żywej, szczegółowej dyskusji. Właśnie w jej trakcie zarysowały się wśród uczestników konferencji zróżnicowane poglądy, będące swego rodzaju konfrontacją historycznego i pedagogicznego spojrzenia na okres staropolski.

Referaty dotyczące XIX w. przygotowali: prof. dr hab. Józef Miąso, *Reformy szkolne w krajach zaborczych i ich wpływ na polską rzeczywistość szkolną w XIX w.* oraz prof. dr hab. Karol Poznański, *Osiągnięcia polskich reform szkolnych w XIX w.* (referat z powodu nieobecności Profesora odczytany przez prof. dr hab. I. Szybiak).

W świetle dokonanych przez Profesorów ustaleń źródłowych, zmiany organizacyjne, formy i treści kształcenia w XIX w. były wyrazem uświadomionej i celowej presji społecznej. Prof. K. Poznański w swoim opracowaniu skoncentrował się na przebudowie szkolnictwa na Litwie

i Białorusi za panowania Aleksandra I oraz tworzeniu zrębów ustroju szkolnego w Księstwie Warszawskim. W tym kontekście Profesor podkreślił rolę dozorów szkolnych jako organów wspomagających administrację szkolną. Z kolei prof. J. Miąso przedstawił prawodawstwo oświatowe państw zaborczych i realia ówczesnych reform szkolnych. Szeroko Profesor potraktował ich wpływ na polską rzeczywistość społeczno-kulturalną, w tym edukacyjną XIX w. Bardzo istotne, oryginalne ustalenia badawcze dotyczyły specyfiki spraw oświatowych w poszczególnych zaborach oraz wpływu pedagogiki niemieckiej na rosyjską, a także innych państw europejskich tego wieku. W dyskusji poddano m.in. analizie potrzeby społeczne, w tym dążenia inteligencji rozpatrywane w kontekście szkół neohumanistycznych i realnych.

Część plenarną obrad zamykały dwa referaty dotyczące przemian oświatowych w Polsce XX wieku. Prof. dr hab. Stanisław Mauersberg w wystąpieniu pt. *Reformy szkolne II Rzeczypospolitej*, szczegółowo przedstawił trzy zagadnienia: zbudowanie podstaw ogólnonarodowego ustroju szkolnego w latach 1918-1922, międzywojenny i historiograficzny spór o bazę rekrutacyjną do szkół średnich, zwłaszcza ogólnokształcących, po reformie jędrzejewiczowskiej oraz założenia i realizację ustawy *O prywatnych szkołach i zakładach wychowawczych* z 11 marca 1932 r.

Referat prof. dr hab. Janusza Żarnowskiego pt. *Spółczeństwo polskie wobec szkoły w XX wieku*, rozpatrywał tak sformułowany problem, od końca XIX w. po rok 1989. Ustalenia Profesora dotyczyły m.in. żądań społecznych unarodowienia szkoły przed rokiem 1914, realizacji w II Rzeczypospolitej postulatów różnych warstw i sił społecznych (w tym oczywiście politycznych) odnośnie organizacji i dostępności kolejnych szczebli kształcenia. Historyczna i socjo-pedagogiczna interpretacja zjawisk oświatowych i stosunku do nich społeczeństwa objęła także okres II wojny światowej oraz czasu powojenne. Dokonując rozważań dotyczących stosunku społeczeństwa wobec szkoły przed 1989 r., Profesor konstatawał, że z upływem czasu szkoła stawiała się w coraz mniejszym stopniu instytucją, poprzez którą dokonuje się adaptacja społeczna i cywilizacyjna. Kolejna konstatacja sprowadzała się do twierdzenia, iż po wojnie, poprzez system szkolny nastąpiła zmiana genealogii inteligencji polskiej. Bardzo ważnym i oryginalnym wątkiem przewijającym się w referacie prof. J. Żarnowskiego była sprawa relacji między rodziną a szkołą w poszczególnych okresach historycznych.

W sekcji I wystąpili m.in.: dr Bożena Michalik (Uniwersytet Warszawski), dr Janna Schiller (Zakład Dziejów Oświaty IHN PAN) oraz dr dr K. Puchowski i Jacek Taraszkiewicz z Uniwersytetu Gdańskiego. Referenci i liczni dyskutanci zajmowali się głównie:

- modelem edukacyjnym w Rzeczypospolitej XVIII w., w tym organizacją oraz okolicznościami, inspiracjami i charakterem przemian programowych kolegiów katolickich;
- wychowaniem obywatelskim w kolegiach jezuickich i pijarskich;
- nauczaniem początkowym w Warszawie czasów stanisławowskich;
- stanem nauczycielskim w Polsce XVIII wieku.

Wystąpienia dziesięciu referentów i dyskusja prowadzona w sekcji II obejmowały różnorodne zagadnienia projektowanych i realizowanych reform oświatowych na ziemiach polskich w XX wieku. Prof. dr hab. Andrzej Meissner (WSP w Rzeszowie), omawiając bardzo nowoczesny, nawiązujący do idei nowego wychowania, projekt reformy szkolnictwa z 1918 r. autorstwa Juliana Zubczewskiego, na tym przykładzie, w szerszym kontekście, przedstawił wkład Galicji w ogólnopolską dyskusję nad modelem oświaty dla potrzeb niepodległego państwa polskiego. Kolejne referaty dotyczyły m.in. następujących zagadnień:

- problemów polskiego szkolnictwa, kadry nauczycielskiej i uczniów na ziemiach litewsko-białoruskich w latach 1915-1923 — dr Stefania Walasek (Uniwersytet Wrocławski);
- czynników warunkujących konstruowanie prawodawstwa oświatowego, w tym przekładania projektów reform szkolnych na ustawy w Sejmie Ustawodawczym II Rzeczypospolitej — dr Jolanta Szablicka — Żak (Uniwersytet Wrocławski);
- okoliczności uchwalenia, celów, założeń i konsekwencji wprowadzenia w życie ustaw akademickich z 15 marca 1933 r. — prof. dr hab. Julian Dybiec (Uniwersytet Jagielloński) i dr Władysława Szulakiewicz (WSP w Rzeszowie);

– stanowiska „Zrębu” wobec jędrzejewiczowskich reform oświatowych, a szczególnie reformy programowej szkolnictwa powszechnego i średniego – mgr Joanna Sadowska (Uniwersytet Warszawski – Filia w Białymstoku);

– reform szkolnictwa zawodowego na Górnym Śląsku w II Rzeczypospolitej i w tym kontekście umiejętnego wiązania przemysłu z potrzebami oświaty zawodowej – dr hab. Piotr P. Barczyk (Uniwersytet Śląski);

– działalności społecznych organów samorządu szkolnego w II Rzeczypospolitej – dr Krzysztof Jakubiak (WSP w Bydgoszczy).

Dwa ostatnie referaty były poświęcone problemom funkcjonowania zakładów kształcenia nauczycieli w Polsce Ludowej. Doc. Ryszard Stankiewicz przedstawił okoliczności powstania i różne funkcje Studiów Nauczycielskich spełniane w warunkach zmieniających się potrzeb i wymagań kadrowych szkolnictwa. Dr Romuald Grzybowski (AWF w Gdańsku-Oliwie) omówił z kolei polityczny kontekst przebudowy ideowej szkół dla nauczycieli w latach 1945-1956.

Konferencję zakończono ogólnym podsumowaniem obrad plenarnych i w sekcjach. Referaty i komunikaty wygłoszone podczas konferencji, staraniem jej Organizatorów zostaną opublikowane w jednym z najbliższych numerów „Kwartalnika Pedagogicznego”.

Krzysztof Jakubiak

Spotkanie historyków wychowania w Poznaniu

W dniu 7 grudnia 1995 roku odbyło się w sali konferencyjnej Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza spotkanie historyków wychowania poświęcone pamięci Profesora Stanisława Michalskiego (w piątą rocznicę śmierci). W spotkaniu zorganizowanym przez Zakład Historii Wychowania UAM – przy udziale władz dziekańskich WSE – uczestniczyli przyjaciele i współpracownicy Profesora, reprezentujący zwłaszcza grono byłych uczestników seminarium doktorsko-habilitacyjnego prowadzonego przez Profesora S. Michalskiego. Poza zespołem poznańskim historyków wychowania i pedagogów obecni byli także przedstawiciele Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie – środowisk, z którymi Profesor utrzymywał bliskie kontakty i współpracę.

Spotkanie otworzył prof. Jan Hellwig. W swoim wystąpieniu scharakteryzował pokrótce naukowy i dydaktyczny dorobek Profesora Stanisława Michalskiego, podkreślając przy tym Jego rolę w rozwoju poznańskiego środowiska historyków wychowania. Zwrócił m.in. uwagę na książkę S. Michalskiego pt. „Praca naukowo-badawcza nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej”, która ukazała się staraniem Wydawnictwa Naukowego UAM w trzy lata po śmierci Autora. Poinformował również, że w najbliższym czasie ukaze się jeszcze pierwsze wydanie książki S. Michalskiego poświęconej Aleksandrowi Kamińskiemu. J. Hellwig przedstawił ponadto prace prowadzone przez zespół poznańskich historyków wychowania, które stanowią swoistą kontynuację prac rozpoczętych przez Profesora S. Michalskiego. Wspomniał również o publikacjach poświęconych Stanisławowi Michalskiemu i o książce dedykowanej Jego pamięci¹. Kolejni mówcy nawiązując do swoich bliskich kontaktów z Profesorem S. Michalskim charakteryzowali Jego jako uczonego, wychowawcę i przyjaciela.

Spotkanie poprzedziły msza w kościele parafialnym Ojców Pallotynów i złożenie kwiatów na grobie Profesora Stanisława Michalskiego.

Wiesław Jamrożek

¹ J. Hellwig, W. Jamrożek, D. Żołądź, *Z prac poznańskich historyków wychowania*, Poznań 1994.